

Jordbruket i Jämtland

Basen i jordbruket i Jämtlands län är vallodling och djurskötsel. Mjolk och köttproduktion med nötkreatur dominerar men fåren behåller sin ställning liksom getterna. Ofta kombineras

jordbruket med skogsbruk och andra verksamheter. Jämtlands län består till största delen av skogsmark. Jordbruksmarken

utgör mindre än 1 procent av länets yta. Ett sammanknutet jordbrukslandskap finns i området runt Storsjön. Övrig jordbruksmark hittar vi i älvdalar, runt sjöar och i höjdlägen i skogslandskapet. Odlingen i länet började i yngre järnåldern 500 e Kr i storsjöområdet. Under vikingatiden ca 1000 e Kr började uppodlingen i övriga länet. En stor uppodling skedde under 1700- och 1800-talen och in i mitten av 1900-talet.

I Jämtland liksom övriga län i norrland är driftsformen huvudsakligen inriktad på husdjurskötsel med mjölk- och köttproduktion.

En stor del av marken arrenderas. Oftast finns en bas i egen ägd mark och därutöver arrenderas mark till.

Jordbruksmarken i länet har följande fördelning:

Areal åker 42 437 ha, areal betesmark 14 084 ha, jordbruksmark total 56 522 ha. Skogsmarken uppgår till 229 994 ha.

Antalet företag

Här finns idag drygt 1900 jordbruksföretag i drift. Antal jordbruksföretag minskar liksom i övriga Sverige. En lantbrukare

i Jämtlands län brukar i medeltal 22 ha åker, vilket är representativt för norrlandslänen. Många av länen i södra Sverige

har en medelareal mer än dubbelt så stor som den i vårt län.

Fortfarande brukar närmare hälften av företagen i Jämtlands län en areal mindre än 10 ha åkermark men länet genomgår också en strukturrationalisering där små företag slås samman

till större enheter. Många av våra jordbruksföretag är kombinationsföretag som kompletterar den traditionella verksamheten

med skog, turism eller andra jobb.

Odling

Marken runt Storsjön är mycket bördig och kan jämföras med skånejordarna. Inriktningen på jordbruket begränsas givetvis av det klimat som råder. Vi har korta men ljusintensiva somrar.

Vallen växer bra men vi begränsas i övriga val av grödor.

Spannmålsodlingen består till största delen av kornodling samt grönfoderblandningar som ensileras. Ärtor till mogen skörd är nästan helt omöjligt liksom oljeväxter till mogen skörd. Andelen vall i åkerarealen är procentuellt hög. Åkerarealen, drygt 42 000 ha, ligger relativt konstant. Arealen kan tyckas liten om man jämför den med andra län, men om man ställer den i relation till befolkningen blir uppfattningen en annan. I länet finns ungefär 1,5 procent av landets befolkning och 1,6 procent av åkerarealen.

Vallen utgör den största andelen av åkerarealen. Nästan 85 procent av åkerarealen är slätter- och betsvall i länet (2009).

Motsvarande uppgift för riket var 42 procent. På endast 6 procent av åkerarealen i länet odlas spannmål. Helt dominerande spannmålsslag i Jämtlands län är vårkorn (84 procent av totala spannmålsodlingen 2009).

Odling i Jämtlands län enligt Jordbruksverkets statistik 2009 : 35 717 ha slätter och betsvall, 2 573 ha spannmål, 2 681 ha grönfoder, 440 ha träda, 176 ha potatis, 85 ha trädgårdsgrödor, 7 ha ärter, 3 ha raps/rybs, 7 ha energiskog och 15 ha övrigt.

Ekologisk odling

Jämtlands län har av tradition använt små mängder av handelsgödsel och bekämpningsmedel. Den ekologiska odlingen har goda förutsättningar här med mycket vallodling. Under perioden 2000-2006 var mer än hälften av all areal med i miljöstödet för ekologiska produktionsformer. Reglerna för att få ta del av stödet och ersättningsnivåerna är ändrade idag med bla krav på certifiering, men en rimlig bedömning är att de arealer som ingick i stödformen då fortfarande odlas enligt ekologiska principer.

Betesmark och slätterängar

Jämfört med södra Sverige så har Jämtlands län inte så stora arealer naturliga betesmarker. Det vi har som är speciellt är fåbodbete. Tillsammans med Dalarna har vi mest fåbodbete i landet. Drygt 60 procent av länets totala betesmark är fåbodbete! 2009 fördelade sig arealerna i länet på 4310 ha betesmark, 264 ha slätteräng, 355 ha skogsbete, 8364 ha fåbodbete.

Den biologiska mångfalden på naturbetena är stor. Inventeringar visar på över 50 olika arter per kvadratmeter. Eftersom

marken ofta är kalkrik trivs till exempel många orkidéarter.

Djur

Antalet mjölkkor minskar medan antalet dikor ökar. Dikorna ökar dock inte så mycket att det motsvarar minskningen i antal mjölkkor. Grisar och höns minskar i antal. Antal tackor och baggar ligger runt 4200 och har pendlat lite upp och ner mellan 3700 och 5100 de senaste 10 åren. Getterna ligger ganska konstant, idag på ca 1300 djur.

Fårnäringen i länet är till största delen inriktad på köttproduktion.

De flesta fåren är korsningar. 10-15 procent av djurantalet bedöms bestå av gotlandsfår. En besättning är inriktad på mjölkfår. Allmogefåren är på uppgång. Intresset för ullproduktion har ökat tack vare flera projekt. Antalet företag med får i länet är på tillbakagång och enligt Jordbruksverkets statistik minskade företag med får från 213 år 2000 till 177 (juni 2008) och ned till 131 (juni 2009). Djurantalet, vuxna djur och lamm sammanräknade, minskade inte alls på samma sätt. Det beror troligen på att de allra minsta företagen med får har slutat och de större har ökat. Trots detta har de flesta av företagen i länet fortfarande små besättningar. Ungefär 80 procent av företagen har mindre än 25 tackor. Enligt Jordbruksverkets uppgifter för år 2009 fanns 4242 tackor och baggar och 4631 lamm i länet. De utgjorde då 1,67 % respektive 1,62 % av landets bestånd.

Getnäringen är blygsam i landet men det är svårt att fastställa den exakta storleken på den. Det man kan konstatera är att Jämtlands län står för en betydande del av landets getter. För år 2009 har 29 gårdar i länet anmält att de har getter. Av dessa har 11 gårdar mer än 50 getter vardera. Förädlingen av getmjölken sker i mindre gårdsmejerier.

Agneta Andersson

Lantbrukskonsulent

Lite Jämtländsk fårhistoria

Omedveten fåravel har förmodligen förekommit lika länge som fåret varit domesticerat. De får som uppvisar de bästa egenskaperna sparas och de andra fäses ut på ett eller annat sätt.

Ull har använts i textilier under lång tid och kvalitén på ullen avgör vad den använts till. Den inhemska ullen användes till grövre tyger, vadmal, och slitstarka stickgarner. När behovet av finare kläde ökade under 1500-talet uppkom även ett behov av att avla fram får med finare ull och staten påbörjade import av finulliga får från Tyskland.

Den som på allvar satte igång fåraveln i Sverige var Jonas Ahlströmer, som under 1700-talets första årtionden importerade finulliga får från England och startade upp en avelsstation i Falköping. Den kom senare att kompletteras med flera schäferier med får från Spanien, Persien och Marocko. Ahlströmers ambition var att starta en svensk textilindustri baserad på svenska finullsfår.

Redan 1735 hade fåravelstankarna spritt sig till dagens Jämtlands län och då fanns på Galhammarens kaptensboställe i Bergs socken 100 engelska får. Under 1760-talet driver landshövdingen frågan om att öka fåraveln i området och 1804 avsätter Kungl. Maj:t pengar i premier till fåravel i Jämtland (som fram till 1810 tillhörde Västernorrlands län). Detta system tillkom till stor del på grund av att staten behövde köpa in 80 000 marker (ca 16 960 kg) grövre ull årligen från utlandet. De får som importerades och avlades in i den lokala fårstammen kom från Norge och länge trodde man att det var isländska får man avlade på. 1818 gjordes en kontroll av Kommerskollegiet av de importerade isländska fåren och det visade sig att de inte var av den isländska rasen utan härstammade ursprungligen från Skottland.

Efter 1700-talets stora efterfrågan på finfibrig ull tog åter igen den inhemska grövre ullen över produktionen, och så skulle det se ut fram till efter andra världskriget. Det som hände inom aveln på 1800-talet var att det blev vanligare att importera engelska raser, så som cheviot, oxforddown och shropshire.

Flera schäferier anlades i Jämtlands län under 1800-talets början men resultatet blev inte det man önskade. Delvis för att man inte fick tag på tillräckligt många får att importera, kostnaderna vida översteg de premier man fick, kravet på att göra sig av med de inhemska fåren efterlevdes inte och det delvis dåliga betet. 1831 ansåg schäferidirektören Bång att det inte längre var lönsamt att hålla schäferier i Jämtlands

län. Dock finns det på 1870-talet ett schäferi för cheviotfår på Frösön. Vid 1900-talets början var det brittiska cheviotfåret den vanligaste rasen i Sverige.

Texten bygger på två delrapporter i projekt UllFORuM på JiLu. Rapporterna är skrivna av Catarina Lundström, Wilhelm Skoglund och Anna Engman.